

УДК 1.14.141

Ляшко С. В., аспірант спеціальності 033 Філософія*(Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна)*

КРИТИКА ТРАДИЦІЙНОГО ОБРАЗУ ІВАНА ВИШЕНСЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ НАУЦІ

Несправедливо обділений увагою вітчизняний дослідник Г. Г. Шпет, дає нам невеликий список учених, які разом із ним самим по-справедливості, без упереджень оцінили цілу історичну епоху в українській філософії: від початку письменності у східних слов'ян – до XVIII ст. Назва цієї доби пропонується красномовна: «період невігластва». Наведемо узагальнюючу цитату зі Шпета: «Широкої освіченості і поготів науки, бодай богословської, за таких умов годі чекати. Духовенство і знать не тільки не мали уявлення про наукові й філософські інтереси, але й не утворювали навіть, як то було в новій західній історії, міцного освіченого прошарку нації. Наскільки давні руські *повчання* та *слова* говорять про низький культурний рівень, про дикість норівів і про відсутність розумового натхнення у тих, до кого вони були звернені, настільки ж вони свідчать про відсутність розуміння задач дійсної розумової культури в тих, від кого йшли». Водночас, у нашій науковій періодиці можна зустріти неадекватні навіть з точки зору «виховної історії» твердження про те, мовляв у Володимира Мономаха прослідковуються прямі впливи гностицизму.

Значно скромніший, але теж не позбавлений перебільшень і панегіризму образ в українській науці закріпився за полемістом-аскетом, Іваном з Вишні. Йому присвячували свої розвідки такі авторитети як А. Кримський, І. Франко., В. Перетц, І. Єрьомін і В. Шевчук. Цілком зрозуміло, що Вишенський як письменник, полеміст, самовидець і, зрештою, духовний діяч має для дослідників цінність, першочергово – філологічну. Але аж ніяк не філософську, що названі вище вчені з різним ступенем ревності намагаються заперечити. Взяти б хоч до прикладу твердження В. Шевчука, що Вишенський цілком вкладається у загальноєвропейську тенденцію утопізму Відродження, ставлячи його нарівні з Т. Мором, Т. Кампанеллою, Ф. Беконом [3, с. 17]. Ми, зі свого боку, розуміємо почуття тих вітчизняних письменників, які намагалися пробудити в масах любов до рідної культури, знищити комплекс меншовартості та показати тривалість нашої літературної традиції. Та сьогодні, коли, на нашу думку, Україна вже може обійтися без дешевого пафосу хоча б у науці, час би згадати фундаментальні речі та переоцінити багато явищ у нашій історії. А одним із важливих у ній є саме Іван Вишенський.

Тож що би про себе сказав сам полеміст, якби почув, що про нього казали наші дослідники? Його словами це звучало би як «жодних із бісівських книжок я не читав і спокусам латинської вченості не піддавався» [1]. – Справедлива самооцінка. Іван Вишенський не просто «православний» письменник у контексті українсько-польських культурних взаємин, він – ортодокс, із усіма негативними конотаціями які тільки супроводжують це слово. Сам він від себе не продукує нічого нового, спирається на Святе Письмо, як на єдиний авторитет, подеколи забуваючи навіть пізніші поступки святих отців у бік «миру», про які він навіть не знає (найяскравіший приклад – полеміка Вишенського із цілком догматичних позицій зі Златоустом, якого він сплутав з вигадками українських братчиків у своєму останньому посланні «Видовищі мисленому»); його «політ думки», суворо кажучи, дорівнюється до епігонства – і хіба що в цьому він близький до деяких європейських філософів, що сліпо наслідували, наприклад, Аквіната чи Берклі. «Утопічний» суспільний лад Вишенського, як про це каже й сам В. Шевчук, є просто копією ранньохристиянських общин, і навіть у

жодному спеціальному творі чи бодай параграфі не описаний бодай скількись повно – є лише відсилка на Дії апостолів та Павла, а отже ця «сучасна епосі цілком європейська концепція» була запропонована всьому світові щонайменше за 1,5 тисячі років до того, як Вишенський взявся за перо, більш зрозумілим для європейців, ніж староукраїнська, грецьким койне.

Про сучасні йому віяння на Заході, якщо тільки таким віянням не вважати «відступницьке католицизм», він не знав. Чи не єдиний філософ, якого він називає по імені – це Аристотель; усі його «єврофільтруючі» опоненти обмежуються єпископами-уніатами та братчиками, а єдиний вартий уваги сучасник – єзуїт Петро Скарга. Йому, скоріш за все, не були відомі навіть імена Л. Валли, Т. Мора, Ф. Рабле, не кажучи вже про те, аби він знав щось із *переказів* їхніх творів і полемізував із ними чи доповнював би їхні ідеї. Всі подібні заяви приречені на провал і осуд, що стає очевидним будь-кому, хто ознайомився з літературною спадщиною нашого письменника. Його аргументи, коли він відривається від прямих вказівок на Євангелія, а намагається зробити з них опосередковані висновки, часто страждають логічними хибами, що вже вказує на його інтелектуальний рівень: мислення суворо догматичне та завчене. Ба більше, він навіть не патріот, а скоріше, тільки відчуває жалощі до «юродивих» співвітчизників, які вже тоді сприймали якісь європейські тенденції (через Польщу), все більше віддаляючи себе від «спасіння». Спасіння душі – єдина мета всієї творчості Івана Вишенського, а певно, і самий факт його літературних вправ, зумовлений лише острахом в свідомості віруючої людини, яка думає не стільки про реальну просвіту інших і любов до них, скільки про те, що Бог дорікне їй за байдужість до ближніх. Одним словом, якщо процитувати обізнаного з темою доцента у приватній розмові, Іван Вишенський – «мракобіс», який максимально та фанатично опирався сучасним йому науково-філософським віянням і навіть класичним «єресям» з приводу особистісної релігійної позиції. Так сильно, що зрештою він опинився в середовищі аскетів Афону.

Отже про його, Вишенського, науково-філософську цінність для нашого народу чи світу годі говорити, не кажучи вже про наявність у нього бодай якихось новаторських ідей – і це варто визнати нашим сучасникам.

Список використаних джерел

1. Вишенський І. Твори / Іван Вишенський. – Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1959. – 269 с.
2. Франко І. Я. Іван Вишенський і його твори / Іван Якович Франко // Зібрання творів у 50 тт. Т.30. / Іван Якович Франко. – Київ: Наукова думка, 1981. – С. 7–211.
3. Шевчук В. О. Іван Вишенський та його послання / В. О. Шевчук // Іван Вишенський. Твори / В. О. Шевчук. – Київ: Дніпро, 1986. – С. 3–18.